

การเรียนรู้โดยการบริการสังคม Service Learning

รองศาสตราจารย์ ดร. ประสาท เนืองเฉลิม¹
Assoc. Prof. Dr. Prasart Nuangchalerms¹

บทคัดย่อ

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมและสภาพแวดล้อม ซึ่งการเรียนรู้ที่ดีต้องเกิดจากการคิดและลงมือปฏิบัติกับสภาพความเป็นจริงของชีวิต การเรียนรู้โดยการบริการสังคมเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการนำความรู้ที่ได้จากห้องเรียนไปสู่การประยุกต์ใช้ในภาคสนาม เมื่อเสร็จสิ้นกระบวนการเรียนรู้ก็จะมีภาระสะท้อนผลว่าสิ่งที่ได้คิดและลงมือทำเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและความหมาย

คำสำคัญ: การเรียนรู้โดยการบริการสังคม ศตวรรษที่ 21, การเรียนการสอน, การบริการสังคม

Abstract

The 21st century learning transforms with social and environmental changes. Learning needs to allow students think and do with real life situation. Service learning is an alternative instruction that leads students learn both indoor and outdoor classroom activities. To sum of learning process, reflection can be concluded of what students think and do through meaningful learning.

Keywords: service learning, 21st century, instruction, community service

¹ รองศาสตราจารย์ อาจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Associate Professor, Lecturer, Faculty of Education, Mahasarakham University, Mahasarakham

บทนำ

ความสุขเล็กๆ บนโลกใบนี้คงมีอาจปฏิเสธได้ว่าคุณค่าและความหมายอยู่กับการเรียนรู้ เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์จะต้องเผชิญกับประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นเองโดยมีเงื่อนไขของการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดแล้วสะท้อนออกมาเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ สังคมแห่งการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 การจัดกระทำของชุมชนผ่านมิติของการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ชุมชนที่มีการพัฒนาองค์ความรู้แบบองค์รวมในรูปแบบของภูมิปัญญาท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้การดำรงชีวิตอยู่กับการเรียนรู้แบบนี้ทำให้ไม่รู้สึกรู้สีกว่าการศึกษาแปลกแยกจากชุมชน แต่เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยเติมเต็มกระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกชุมชนผ่านภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าและคงความหมายที่ดีต่อการดำเนินชีวิต

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความยั่งยืนและท้าทายแนวคิดทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงต้องหวนคืนสู่ระดับชุมชนเนื่องจากเป็นต้นกำเนิดของชีวิตและสังคมร่วมสมัย ผู้คนต้องทำความเข้าใจว่าชุมชนมีความสำคัญไม่น้อยกว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่สังคมโลก (Global village) หรือแม้แต่สังคมที่กำลังขับเคลื่อนในยุคประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) หากชุมชนมีความเข้มแข็งและส่งเสริมพัฒนาการทางการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องก็จะเกิดชุมชนที่ยืดหยุ่นพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมที่เริ่มมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สภาพการเรียนรู้แบบเดิมๆ อาจไม่ใช่แนวทางที่ต้นกสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ โลกอนาคตยิ่งทวีความซับซ้อนมากขึ้น ความสามารถของเทคโนโลยีสารสนเทศมีศักยภาพดีขึ้นและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (ประสาธน์ เนืองเฉลิม, 2557) จึงต้องอาศัยความท้าทายของการจัดการเรียนรู้โดยที่มีชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นครูของการศึกษาตามอัธยาศัย

การเรียนรู้โดยการบริการสังคมเป็นยุทธศาสตร์การเรียนการสอนที่เชื่อมโยงความรู้สู่การบริการสังคมอย่างมีคุณค่าและความหมาย (Eylar and Giles, 1999) เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้หลักการและทฤษฎีผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียนและเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติจริงนอกชั้นเรียน เพื่อช่วยทำให้เกิดความคิดที่ว่า การเรียนแค่ทฤษฎีในชั้นเรียนสามารถเชื่อมโยงสู่การปฏิบัติได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ได้ยากมากมายสำหรับกระบวนการทางการศึกษา เมื่อความต้องการระหว่างผู้ให้บริการกับผู้รับบริการสามารถตอบสนองได้ด้วยการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือและชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ (Power, 2010) เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมการเรียนรู้โดยการบริการสังคม

จึงเป็นการบูรณาการทั้งความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ผู้เรียนจะต้องปรับแนวคิดและปรับตัวที่จะดำรงชีพให้เหมาะสมกับบริบทของการดำเนินชีวิตผ่านการบริการสังคม (ปาริชาติ ประเสริฐสังข์ และ ประสาท เนื่องเฉลิม, 2555)

บทบาทการเรียนรู้โดยการบริการสังคม

การเรียนรู้โดยการบริการสังคมเป็นภารกิจสำคัญของหน่วยการจัดการศึกษาในการบูรณาการศาสตร์ที่ว่าด้วยวิชาการ วิชาชีพ และวิชาคน เพื่อให้เกิดผลการเปลี่ยนแปลงต่อวิธีการเรียนรู้ที่คงทนและสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ได้ อย่างเหมาะสมตามสถานการณ์ (Nuangchalerms and Chansirisira, 2012) การเรียนการสอนโดยการบริการสังคมสามารถตอบสนองได้ทั้งมิติการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นครูและการหล่อหลอมกระบวนการคิดที่ปลูกฝังให้ชุมชนมีส่วนร่วม (Maynes et.al., 2013) บทบาทของแต่ละภาคส่วนสามารถแสดงได้ดังภาพที่ 1

ผู้เรียน สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ หากเปิดโอกาสและได้รับสภาพแวดล้อมที่ดีในการเรียนรู้พัฒนาทักษะและคุณลักษณะจากสังคมท้องถิ่น การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้องพยายามให้ฝึกคิด ฝึกทำความเข้าใจ และร่วมกันวางแผน และนำไปสู่การปฏิบัติในสถานการณ์จริงหรือเสมือนจริงให้สอดคล้องกับชีวิตจริง กระบวนการสะท้อนผลหรือสะท้อนคิดจึงเป็นการสร้างความคิดรวบยอดให้ผู้เรียนได้ดี หากการเรียนรู้ในชั้นเรียนยังเน้นการท่องจำเนื้อหาผู้เรียนก็จะไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ภาคทฤษฎีให้สอดคล้องกับการทำงานและดำรงชีวิตจริง

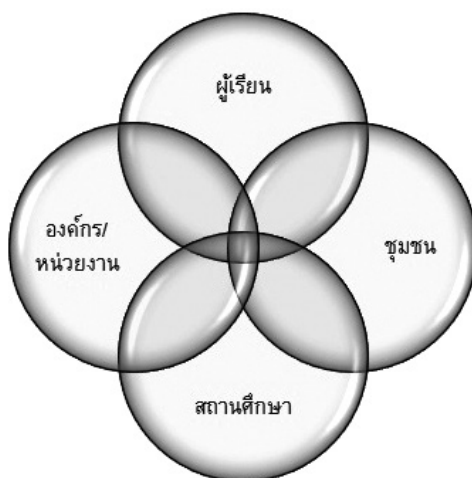
ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้เรียนดำรงชีวิต มีหน้าที่สนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ผู้เรียน อาจกล่าวได้ว่าชุมชนคือห้องเรียนห้องใหญ่ที่ผู้เรียนสามารถผสมผสานความรู้ทั้งทฤษฎีและปฏิบัติให้ตอบสนองต่อการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนจึงก่อให้เกิดขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และประเพณีที่แตกต่างกันตามลักษณะของชุมชน การทำความเข้าใจจากเหง้าชุมชน การนำความรู้ไปใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนจึงต้องเข้าใจบริบท การที่ผู้เรียนนำความรู้จากระบบการศึกษาไปใช้พัฒนาชุมชนโดยขาดการวิเคราะห์และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นจริงกับทฤษฎีจึงมักเกิดปัญหาต่อเนื่องกระทบกันไปเป็นลูกโซ่

สถานศึกษา เป็นแหล่งรวมสรรพวิทยาการที่ผู้สอนควรนำเสนอผ่านกระบวนการถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน เป็นแหล่งบ่มเพาะความรู้ที่ผู้เรียนต้องนำไปใช้ในการดำรงชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคต นอกจากนี้สถานศึกษายังอยู่ภายในบริเวณที่

เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ขับเคลื่อนชุมชนให้เป็นไปตามกรอบทิศทางการพัฒนาประเทศ ตามนโยบายการศึกษาระดับชาติ

องค์กร/หน่วยงานเป็นสถาบันที่มีส่วนช่วยในการจัดการศึกษาระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เช่น บริษัท ห้างร้าน หน่วยงานทางราชการ องค์กรเอกชน ซึ่งอาจอยู่รูปแบบของการสนับสนุนที่หลากหลาย เช่น ผลิตสื่อการเรียนการสอน ร่วมลงแรงและลงทรัพยากรในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ผลิตงานวิจัย บริการวิชาการ เป็นต้น

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของบทบาทแต่ละภาคส่วน

การประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและชุมชน จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ โดยที่ผู้เรียนคือผู้ลงมือปฏิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนวิทยาศาสตร์ (Clevenger and Ozbek, 2013; Hart and Aumann, 2013) ผลลัพธ์ที่ได้จากการเรียนรู้ก็จะย้อนกลับมาในรูปแบบของโครงการบริการสังคม ซึ่งชุมชนก็คือผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากการจัดการเรียนการสอนโดยการบริการสังคมโดยตรง

แนวทางการจัดการเรียนรู้

การเรียนการสอนแบบนี้เป็นการบูรณาการระหว่างการเรียน การบริการวิชาการ และการทำวิจัยเชิงพัฒนาไปพร้อมๆ กัน นั่นหมายความว่า การที่จะออกไปเรียนรู้

ต้องทำความเข้าใจในทฤษฎีและผนวกกับการศึกษาความต้องการของชุมชน แล้วจัดทำในรูปแบบของโครงการบริการวิชาการ ร่วมวางแผน ลงมือปฏิบัติกับชุมชน โดยเริ่มจากผู้เรียนทำการศึกษาสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชนเป้าหมายที่แท้จริง (Zlotkowski, 2000) ซึ่งลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรมีลักษณะดังนี้

1. ผู้เรียนจะเป็นผู้ทำกิจกรรมและสะท้อนความคิดจากการทำกิจกรรมบริการสังคมตามความรู้ความสามารถประสบการณ์และการเตรียมการของผู้เรียนเองโดยผู้สอนเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ และให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด
2. กิจกรรมบริการสังคมเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของรายวิชาผู้เรียนจะต้องสำรวจสภาพของชุมชนก่อนเพื่อนำองค์ความรู้ของผู้เรียนที่มีมาพัฒนาตามความต้องการของชุมชน
3. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเรื่องที่เรียนโดยใช้ผลการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนประกอบกับการประเมินผลของผู้สอน
4. การประเมินความพึงพอใจของกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมชุมชนมีส่วนร่วมประเมินความพึงพอใจของการรับบริการ ผู้เรียนประเมินความพึงพอใจของการให้บริการจากการทำกิจกรรมทางวิชาการ

การเรียนการสอนนี้ต้องนำประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงและร่วมวางแผน ลงมือปฏิบัติกับชุมชน ผ่านการจัดทำลักษณะโครงงานที่เป็นความรู้เข้าไปตอบสนองสังคม โดยเริ่มจากผู้เรียนทำการศึกษาสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชนซึ่งลักษณะของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรมีลักษณะดังนี้

1. ผู้เรียนจะเป็นผู้ทำกิจกรรมและสะท้อนความคิดจากการทำกิจกรรมบริการสังคมตามความรู้ความสามารถประสบการณ์และการเตรียมการของผู้เรียนเองโดยผู้สอนเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ และให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด
2. กิจกรรมบริการสังคมเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของรายวิชาผู้เรียนจะต้องสำรวจสภาพของชุมชนก่อนเพื่อนำองค์ความรู้ของผู้เรียนที่มีมาพัฒนาตามความต้องการของชุมชน
3. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเรื่องที่เรียนโดยใช้ผลการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนประกอบกับการประเมินผลของผู้สอน

4. การประเมินความพึงพอใจของกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินความพึงพอใจของการรับบริการ ผู้เรียนประเมินความพึงพอใจของการให้บริการจากการทำกิจกรรมทางวิชาการ

ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้โดยการบริการสังคม มีรายละเอียดที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทการจัดการเรียนการสอน (ปาริชาติ ประเสริฐสังข์, 2556; ประสาท เนืองเฉลิม, 2557) ซึ่งผู้เขียนขอสรุปเป็นขั้นตอนในการจัดการเรียนรู้ไว้ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมการ (P - Preparation) ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการศึกษาสภาพและความต้องการของชุมชน ผู้สอนทำหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์ร่วมกัน อภิปรายหาแนวทางแก้ไขปัญหอย่างสร้างสรรค์ ร่วมกันวางแผนในการจัดกิจกรรมการบริการวิชาการแก่สังคม ตามพื้นฐานความรู้ ความสามารถและศักยภาพของผู้เรียนในขณะเดียวกัน การทำงานร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับชุมชน จะช่วยลดหลอหลอมความเป็นพลเมืองที่ดี สมาชิกที่มีคุณค่าต่อสังคม การคิด การวางแผน และการสื่อสาร ยังช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพทางด้านสติปัญญา และอารมณ์ ชุมชนก็ได้มีโอกาสเรียนรู้วิทยาการใหม่ควบคู่ไปกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เปิดพื้นที่การพูดคุยสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างคนแต่ละวัย

ขั้นตอนที่ 2 ปฏิบัติ (A - Action) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนร่วมกันจัดโครงการบริการสังคมตามแผนการที่ได้วางไว้ร่วมกันในขั้นที่ 1 ซึ่งการปฏิบัติจะต้องนำทฤษฎีและทักษะที่ผู้เรียนได้ศึกษามาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ชุมชนต้องเข้าใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีระหว่างที่ผู้เรียนจัดโครงการบริการสังคม ผู้สอนเป็นผู้สนับสนุนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด ผู้เรียนจะต้องดำเนินการตามที่วางแผนร่วมกับชุมชน มีการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้รับบริการ การประเมินความพึงพอใจหรือผลที่เกิดแก่ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการสัมภาษณ์ การสอบถาม การบันทึกวิธีทัศน์ เพื่อจะได้นำผลที่ได้จากการปฏิบัติไปสะท้อนผลการดำเนินงานในขั้นตอนต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 สะท้อนคิด (R - Reflection) เป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนนำผลการปฏิบัติการบริการสังคมมาร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกันในชั้นเรียน ซึ่งอาจนำเสนอโดยการบรรยาย จัดทำโปสเตอร์ แผ่นพับ หรือนำเสนอผ่านวิธีทัศน์ และผู้เรียนจะต้องสะท้อนผลการปฏิบัติผ่านร่องรอยที่เก็บรวบรวมข้อมูล เช่น

การสอบถาม การสัมภาษณ์ ในส่วนที่ชุมชนสะท้อนผล และผู้เรียนสะท้อนผล บทบาทของผู้สอนในขั้นตอนนี้จึงทำหน้าที่เป็นผู้คอยเสนอแนะและกระตุ้นให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดี

การจัดการเรียนรู้โดยการบริการสังคมอาจมีการประเมินกระบวนงานจากการจัดโครงการ และการมอบรางวัลเชิดชูเกียรติ การเฉลิมฉลองความสำเร็จเพื่อสะท้อนพัฒนาการการดำเนินการจัดการเรียนการสอน ควรให้ชุมชนเข้ามามีส่วนในการประเมินในฐานะที่เป็นผู้รับบริการและร่วมเฉลิมฉลอง ซึ่งจะเป็นการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ที่มากขึ้นเช่นกัน เมื่อชุมชนและสถาบันการศึกษาเป็นรากฐานของการเรียนรู้ร่วมกันช่วยกันผลักดันให้เกิดการพัฒนาทั้งความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้วยการจัดการเรียนรู้อย่างบูรณาการ

การประเมินผลการเรียนรู้โดยการบริการสังคม

การเรียนรู้แบบนี้ส่งผลให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เกิดมโนทัศน์เกี่ยวกับธรรมชาติของวิทยาศาสตร์ และนำไปสู่การปรับแนวคิดไตร่ตรองมองตน (Deely, 2010) ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดและลงมือทำแก้ปัญหาพร้อมกันผ่านการบริการสังคมอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ การประเมินผลการเรียนรู้โดยการบริการสังคมถือเป็นกระบวนการขั้นสุดท้ายหลังจากที่ผู้เรียนได้ดำเนินโครงการเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว เพื่อตัดสินว่าควรปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ในครั้งถัดไป ซึ่งการประเมินผลนั้นสามารถประเมินได้จากผู้เรียนและชุมชนในฐานะที่เป็นผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ดังนี้

ผู้เรียน คือ ผู้ที่ลงมือปฏิบัติและร่วมเรียนรู้ไปพร้อมกับ ชุมชน การประเมินผลการจัดการเรียนรู้จึงยึดที่ผู้ให้บริการเป็นผู้ให้ข้อสำคัญในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินโครงการต่อไป หรือประเมินข้อดีข้อเสียที่เกิดขึ้นทั้งตัวผู้เรียนและชุมชน ซึ่งวิธีการประเมินอาจใช้ทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์ ภาพถ่าย วิดีทัศน์ เป็นต้น และข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น การตอบแบบสอบถาม จำนวนผู้ที่เข้ารับบริการจากโครงการ เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลนี้จะประเมินในขั้นตอนการสะท้อนคิด และการประเมินผลร่วมกับการจัดทำเวทีเสวนาร่วมกับชุมชนว่าเกิดผลกระทบอะไรบ้าง รวมไปถึงผลการสะท้อนความคิดเห็นในส่วนที่เป็นคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดี การพัฒนาความรู้และทักษะกระบวนการต่างๆ ในตัวผู้เรียนเอง

ชุมชน คือ ผู้ที่ได้รับผลจากการจัดการเรียนรู้โดยการบริการสังคมทั้งในแง่ของการนำนวัตกรรมสู่ชุมชน ผลผลิตของผู้เรียนที่อาศัยอยู่ในชุมชน การตื่นตัวและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งการประเมินผลนี้จะต้องประเมินทั้งเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์ชาวบ้าน การสะท้อนผลจากการจัดเวทีชาวบ้าน เป็นต้น และเชิงปริมาณ เช่น การตอบแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดโครงการ จำนวนชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรม เป็นต้น ชุมชนจึงเป็นตัวบ่งชี้ที่สำคัญว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้าง เมื่อผู้เรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการชุมชนโดยใช้ฐานความรู้และทักษะที่ได้รับมาจากสถานศึกษาเพื่อปรับใช้ให้เหมาะกับชุมชน และชุมชนได้ช่วยผลิตผู้เรียนให้ได้คุณลักษณะของการเป็นพลเมืองตามที่สังคมต้องการเช่นไร

การสะท้อนผลเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการเรียนรู้และเปรียบเสมือนสิ่งที่สะท้อนว่าการเรียนการสอนมีคุณภาพมากน้อยเพียงไร (Butcher et. al., 2005) เมื่อทบทวนและเล่าเรื่องราวที่เป็นความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค และความล้มเหลวของการเรียนรู้ร่วมกัน จะทำให้ผู้เรียนเกิดการจัดการความรู้ ทำความเข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น อาจกล่าวได้ว่าเป็นการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับชุมชน ช่วยบ่งบอกถึงสิ่งที่ผู้เรียนได้ซึมซับสิ่งต่างๆ นอกห้องเรียนมาปรับเป็นค่านิยมต่อการดำเนินชีวิต (Crowther et.al., 2008) ซึ่งอาจสะท้อนผ่านการพูดคุย การสนทนาทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ การเขียนบทความ การนำเสนอผลการดำเนินงาน

วิธีการเหล่านี้จะช่วยให้วิเคราะห์ผลลัพธ์การเรียนรู้ได้ดี และบ่งชี้ความสัมพันธ์ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตั้งแต่ขั้นการเตรียมตัว การลงมือปฏิบัติ และนำมาสู่การสะท้อนผล การเรียนรู้โดยการบริการสังคมเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ไม่ว่าจะเป็นสถานศึกษา ชุมชน และผลผลิตจากการเรียนรู้โดยการบริการสังคม ก่อให้เกิดนวัตกรรมการทำงานแบบมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมภาคภูมิใจ จนทำให้เกิดการถอดบทเรียนที่มีคุณค่าต่อการเป็นพลเมือง

เอกสารอ้างอิง

- ประสาธ เนืองเฉลิม. (2557). **การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ในศตวรรษที่ 21**. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์.
- Prasart Nuangchalem. (2014). **Scientific Learning in the 21st Century**. Maha Sarakham. Aphichat Publishing.
- ปาริชาติ ประเสริฐสังข์. (2556). **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนโดยการบริการสังคมสำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาโท. (นวัตกรรมหลักสูตรและการเรียนรู้). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Parichat Prasertsang. (2013). **The Development of Teaching Instruction via Social Administration for Teacher Professional Training Students**. Ph.D. Thesis in Innovation and Learning, Graduate School, Mahasarakham University.
- ปาริชาติ ประเสริฐสังข์และ ประสาธ เนืองเฉลิม. (2555). **การเรียนการสอนที่เน้นการบริการสังคม**. วารสารวิชาการ. 15(1) : 36-49.
- Parichat Prasertsang and Prasat Nueangchalem. (2012). **Academic Services Learning**. Journal of Academic. 15(1) : 36-49.
- Butcher, J., Howard, P., McMeniman, M. and Thom, G. (2005). **Engaging Community-service or Learning?**. Canberra : Department of Education, Science and Training.
- Clevenger, C.M. and Ozbek, M.E. (2013). **Teaching Sustainability through Service-learning in Construction Education**. International Journal of Construction Education and Research. 9(1) : 3-18.
- Crowther, F.A., Ferguson, M. and Hann, J. (2008). **Developing Teacher Leaders : How Teacher Leadership enhances School success**. California : Corwin Press.
- Deely, S.J. (2010). **Service-learning : Thinking outside the Box**. Active Learning in Higher Education. 11(1) : 43-53.

- Eyler, J. and Giles, D.E. (1999). **Where's the Learning in Service Learning?**. California : Jossey-Bass Publishers.
- Hart, A. and Aumann, K. (2013). **Challenging Inequalities through Community-University Partnerships**. In Benneworth, P. (Editor). **University Engagement with socially excluded Communities**. London: Springer Dordrecht Heidelberg.
- Maynes, N., Hatt, B. and Wideman, R. (2013). **Service Learning as a Practicum Experience in a Pre-service Education Program**. Canadian Journal of Higher Education. 43(1) : 80-99.
- Nuangchalem, P. and Chansirisira, P. (2012). **Community Service and University Roles : An Action Research based on the Philosophy of Sufficiency Economy**. US-China Education Review. 2(4) : 453-459.
- Power, A. (2010). **Community Engagement as Authentic Learning with Reflection**. Issues in Educational Research. 20(1) : 57-63.
- Zlotkowski, E. (2000). **Service-learning in the Disciplines : Strategic Directions for Service-learning Research**. Michigan Journal of Community Service-Learning. 7 : 61-67.